

²² HL VKF iratai. 251/hdm. 1. doboz.

²³ HL Honvédelmi Minisztérium (továbbiakban: HM) iratai. 1798/bk. 37. oszt. 980. doboz.

²⁴ HL VKF iratai. 1043/hdm. – 1919. 1. doboz.

²⁵ HL VKF iratai. 1698/I.b. – 1919. 1. doboz.

²⁶ A parancsnokságot 1920. elején a HM 10507/1. – 1920 számú rendelettel megszüntették, mivel fölöslegessé vált. Személyzete a szegedi repülőszázadhoz vonult be. Állománya 2 tisztt, 2 altisztt és 6 legénységi állományú személy volt.

²⁷ HL VKF iratai. 2353/I.a. – 1919. A tisztekenél szereplő két szám közül az első az élelmezési állomány, a második az ütközeti állomány kimutatásában szerepel. Az 1920. február 1-i kimutatásnál az első szám a tisztek, a második az altisztek számát mutatja.

²⁸ Martinek Vince eredetileg osztrák állampolgár volt. 1887-ben Brünn-ben (Stájerország) született, elemi iskoláit és négy polgári osztályt Budapesten végezte, majd mint tiszthelyettes egy gyalogezredhez osztották be. Mint századparancs-

nok, hadtest repülőcsoport-parancsnok, majd repülő pótcsoport-parancsnokként tevékenykedett a háború végéig és 1918. novemberének elején a repülőcsapat vezetésének indoklása szerint „magyar honosításának ügye különösen sürgős és rövid úton való elintézése ajánlatos”.

²⁹ Veszényi János: A magyar katonai repülés 1920–1945. HL Tanulmánygyűjtemény, 2787. 16.

³⁰ Veszényi: i. m. 34–35.

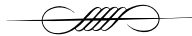
³¹ Kimutatás a MAEFORT által végzett posta-repülésről 1920. nov.–dec. KM Archivuma, Okmánytár 508/968.

³² A Századnapló egyes részeit Pusztay János is tárgyalja könyvében, kivonatos feldolgozását pedig Kakuszi József végezte el és adta közre. Kakuszi József: Álom és tragédia. Századnapló, 1921, Szeged. 1992, *Magyar Szárnyak*, 113–120.

„A légszeszvilágítás a városban legesleg első kezdetét véve,
a gyermekek mindenütti éljenzésével.”¹

„Magyarország címere tündökölt gázfényben...”

A szegedi gázzolgáltatás kezdeteiről



140 éve történt e különös illumináció, kivilágítás Wagner sörcsarnokával szemben, a mai Széchenyi téren. A korabeli tudósítás szerint elsősorban a gyerekeknek okozott nagy örömet, és csodálkozást². Hogy a felnőttek mennyire várták ezt a technikai újítást, arról nem maradt fenn tudósítás, de bizonyára számukra is megnyugtató volt, hogy ezentúl nagyobb biztonságban járhatnak az utcákon, mert a lámpák jobban világítanak....

A közvilágításnak már volt előzménye Szegeden, hiszen 1827 óta találkozhattak lámpásokkal az utcán járók. A szegedi közvilágítás egy 1833-as előterjesztést leszá-

mítva, amikor a megszüntetését javasolták hatékonyságára miatt „zavartalanul” üzemelt a szabadságharc bukása után is. Ezt fontos megemlíteni, mivel kevés városnak volt közvilágítása a XIX. század első felében, és azok közül is néhány helyen abbamaradt éppen a szabadságharc alatti, illetve az azt követő zavaros időkben. Szegeden is szükség volt az 1850-es évek elején a közbiztonság megerősítésére ekkor tették kötelezővé a – hordozható – lámpával való járást, illetve a záróra rendeletet szigorították. Ugyanakkor folyamatosan növelték az utcai lámpák számát is, ez utóbbi részben lakossági kérésre

történt, hiszen a háztulajdonosok legtöbbször „csak” azt kérték, hogy a város fizesse a világítási költségeit, az általuk vásárolt, készített lámpáknak.³ Ekkor a lámpák is sokba kerültek, de a fenntartásuk még költségesebb volt.

Az 1860-as évekre nyilvánvalóvá vált, hogy ha a város haladni akar a korrallal, akkor a 600 olajlámpa nem megfelelő világítási eszköz, még akkor se, ha az 1850-es évek „korszerűsítése” következtében a lámpák egyharmada már a fejlettebb Argand-lámpa⁴ volt, főként a lakossági ajándékozásoknak, felajánlásoknak köszönhetően. A reformkorban még csak 20 db árkánti lámpája volt Szegednek. Két megoldás kínálkozott a korszerűsítés megvalósítására, az egyik, hogy bevezetik a gázvilágítást, mint ahogy azt már az ország nagyobb városai tették, pl. Pozsony, Pest, Temesvár. A másik pedig, hogy áttérnek a photogén, vagy a petróleum világításra. Mindkét megoldás a lámpák lecserélésével járt, illetve az első azzal is, hogy a korábbi lámpák egy részét is meg kell tartani, ha nem akarják, hogy a város éjszakai világítással ellátott területe csökkenjen, mivel a gázvilágítást csak a belvárosba vezették be. Szegeden végül a mindkét megoldás mellett döntött.

Agázvilágításrólkorábbanérdeklődhetett a város, mivel: „*L. A. Riedinger Ausburgi gyáros ezúttal Szegeden történt átutaztával ajánlatot tévén, a légszesz⁵ világításnak helyben, elfogadható feltételek életbe léptetése iránt, részint a vállalkozás feltételei kitudása, részint a városi lakosságnak ezen válatat tekintetében közvéleménye ki ismerése végett f. e. Martius hó 19^{én} Főispáni helytartó úr ő méltósága elnökele alatt, a tekintetes Tanács több tagjai ’s Szeged város ’ számos előkelő, ’s tekintélyesb polgárai közbenjöttével az ajánlkozó gyáros jelenlétében bizottmányi tanácskozást tartott, melyben a légszesz világítás életbe léptetése a % alá hajlított jegyzőkönyv szerint egy hangulag ehvileg elfogadattván, a vállalat szerződési feltételei megállapításra alól irt elnökele alatt egy választmány kül-*

*detett ki.”*⁶ Az nem tudható, hogy miért Szegeden utazott át L. A. Riedinger. tény, hogy szegedi látogatása előtt 1863. március elseje és 9-e között Debrecen vezetői tárgyalásokat folytattak és szerződést is kötöttek vele ekkor.⁷ Még ebben az évben elkezdett üzemelni a gázgyár.⁸ Debrecen városa a magas olaj árak miatt döntött a gázvilágítás bevezetése mellett.⁹ Ez a gazdasági ok befolyásolta a szegedi vezetők döntését is, hiszen az 1850-es évek második fele óta Magyarországon is kapható volt photogén – később a petróleum is – s ezek a világító anyagok, ásványolajok kevesebbe kerültek, mint az addig használt növényi olajok.¹⁰ Egyébként is a „*mivel a légszesz világítás előnyére, ’s célszerűségire nézve az olaj világításnál aránytalanul fellyebb áll, ’s a közbiztonsági igényeknek sokkal inkább megfelel, hanem azért is mivel az olly ros ’s polgármester úr által ez úttal adott szóbeli felvilágosítás szerint évenként – a’ legutóbb biztosított árlejtési eredményhez képest – a’ szerződésileg kikötött biztosítékok leszámításával osztrák értékű 15000 forintba került a’ közvélemény által számtalanszor megrótt olaj világításnál sokkal több kiadást nem vesz igénybe”*.¹¹

A választmány kevesebb, mint egy hét alatt megállapodásra is jutott L. A. Riedingerrel és március 25-én már megkötötték a szerződést, amire csak több mint egy év elteltével 1864. május 7-én kapták meg a felsőbb jóváhagyást a helytartótanáctól, ezért a gyár építkezései újabb egy évvel elhúzódtak. Bár szegedet két kisebb város is megelőzte, azonban még így is a szegedi gázgyár az első gázgyárak közt épült fel, s kilenc évvel a pozsonyi és a pesti gázgyárak után megkezdte működését. A szegedi gázgyár abban az időben az ország egyik legkorszerűbb gázgyára volt, ugyanerre a megállapításra jutott 1868 őszén a Magyar Általános Hitelbank által küldött szakembere: „*hogy a’ szegedi légszeszgyár építkezésének solidítására, műtani berendezésére nézve a’ tudomány mai színvonalán áll olly anyira, hogy e’ tekintetben*

a' pesti és bécsi légszeszgyárak berendezését cél-szerűség tekintetében felül mulja."¹² A Hitelbank még 1868 szeptemberében 300 000 forintért megvette a gyárat, amit Riedingertől még október elsején át is vettek, s a bank megindította a *Szegedi légszeszvilágítási részvénytársulat* alakulásának folyamatát, az alapszabályokat 1869. február 18-án hagyta jóvá. 30 évvel később már nem emlékeztek arra, hogy ezt a gyárat Riedinger alapította és építette fel, pedig még a megalakult Szegedi légszeszvilágítási társulat 4 tagú „kormányzó tanácsának” a bank mellett állandó tagja volt, mint a második legtöbb részvénytulajdonos. A többi részvényes főként szegedi polgár, de a gázgyár akkori igazgatójának, Kaul Mártonnak is volt részvénye. A szegediek ezzel elkerülték Arad, vagy Győr sorsát, akinek évekig kellett küzdeniük a minisztériumokkal, hogy a helybeli polgárokból alakult részvénytársulat megkapja a jóváhagyást az alakulásra és a gázgyár felépítésére.

A gyár modernségét mutatja, hogy az ebben az időben épület debreceni, brassói és kassai gázgyárakkal ellentétben a gázgyártás kizárólag kőszénből és nem fából készült. Ezért *„a' légszesz előállítására sokkal olcsóbb mint másutt, e' mellett az évenkénti légszesz veszteség majdnem semmi.”*¹³ A gyár 10 éves működés után is más gyárakhoz, például Sopronhoz és Kolozsvárhoz képest ugyanannyi kőszénből több légszeszt állított elő, ahogy ez a „A magyarországi gázipar 1874-1875-dik évi állásának táblás kimutatása” című táblázatból megállapítható, sőt Kassán több szén használata fel kevesebb légszesz készítésére. (Brassóban és Zágrábban még mindig használtak kőszén is, míg Székesfehérváron kőolajhulladékból készítettek világító gázt).¹⁴ Nemcsak 1868-ban, hanem 1879-ben sem használták ki a gyár összes lehetőségét, például ekkor még a kisebb és melléktermékeket nem feldolgozó gyárakhoz hasonlóan nem alkalmaztak gőzgépet a gyárban.¹⁵ A légszesz olcsósága abból is adódott, hogy

előállításához nagyobb részt hazai kőszén: oravicait használt,¹⁶ míg a többi gázgyár nem.¹⁷ Az utóbbiak tehát nagyban függtek a szén szállítási költségeitől, mivel azt Németországból, vagy Csehországból szereztek be – Fiume pedig Angliából.

A gázfogyasztás mégis az 1870-1875-ös évekre a kamarai jelentés Szegeden volt a legkevesebb: 160 angol köbláb¹⁸, míg az országos átlag fogyasztás ekkor 410 angol köbláb, ennek oka nemcsak a város lakosságának csekély fogyasztása lehetett, hanem az átlag fogyasztás kiszámítása, mert valószínűleg nem a tényleges fogyasztók számával, hanem a lakosság – Szegeden esetében ez a külterületeken élők is jelentette – számával osztottak. 1867-ben 416 utcai lámpát és 1342 magán lámpát táplált a gyár.¹⁹ 1870 körül 221 fogyasztója volt a gázgyárnak, akik 4292400 köbláb légszeszt használtak el világításra.²⁰ Ebben az időben a légszeszt máshol is szinte kizárólag világításra használták, innen kapta az egyik nevét is: világító gáz.

Az olajvilágítással sem hagyott fel csak a növényi olaj világítást felváltották az ásványolaj világítással. A régi lámpákból csak az „árkanti” lámpákat tartották csak meg, illetve alakították át petróleumvilágításúra, valamint ezek számát egészítették ki újonnan vásárolt lámpákkal 165-re.²¹ Az Argand által feltalált szerkezet sokféle lámpa típushoz jó volt, mert nemcsak az olaj, majd a petróleumlámpáknál alkalmazták, hanem a gázlámpáknál is. Még a gázvilágítási tárgyalások során felmerült az a lehetőség, hogy először a kőolaj - photogén vagy petróleum – világítást vezessék be, csak ezután a légszeszt, hogy „a világítás minden stadiuman” keresztülmenjenek.²² Ezt ebben az időben más városok sem tettek, sőt Pest ugyanabban az évben tért át a petróleumvilágításra, mint Szeged.²³

Az „eredeti” – vagyis a légszeszvilágítás előtti utolsó, legnagyobb számú – 600 olajlámpának egy részét a polgárok saját költségükön szereztek be, s a város annakidején

„csak” a világítási költséget vállalta. A lakosok annyira ragaszkodtak lámpáikhoz, hogy volt aki költözéskor magával vitte az általa készített lámpát. A lámpák leszerelésekor tehát sokan visszakérték a várostól a „saját” lámpásukat. Ugyanakkor még a légszuszvilágítás bevezetése előtt kérte a tanácsot Stein Jeromos, hogy a „*Légszusz lámpák elosztásánál, a fekete sas utcában lévő házamra egyet alkalmaztatni kérek. – Házam előtt leendő rostélyzatra két lámpartot (»candelaber«) szeretnék rendelni, melyek egyikét én saját költségemen, a másikat a tek: város tartana fön;*”²⁴ Ezt az ajánlatot a tanács elfogadta és a gáz lámpák helyének meghatározásánál figyelembe vették. A földolaj (petróleum)lámpák első felállításakor mégsem voltak adakozók a szegedi polgárok, mivel 1866 januárjában is 12 lámpa hiányzott a már felállított oszlopkról, s ezeket a tanácsnak kellett megrendelnie és kifizetnie Goldner vállalkozótól.²⁵

A lámpák száma – mind a légszusz, mind a petróleum – több lett, mint amit előre tervezetek, mert a helyszíni szemlék alkalmával meggyőződtek, illetve a városi főmérnök Nagy Lajos meggyőzte a tanács tagokat arról, hogy több lámpa kell. Még így is a petróleum és gázlámpák száma kevesebb – összesen 576 – mint amennyi az olajlámpáké volt. A lakosok pedig nemcsak a saját lámpáikhoz, hanem általánosságban az utcájukban lévő lámpákhoz is ragaszkodtak,²⁶ tehát a gáz- és petróleumlámpák helyének kijelölésekor figyelemmel kellett lenni arra is, hogy hol voltak korábban lámpák.²⁷ Másik szempont a lámpák helyének kijelölésekor az utcaszabályozási vonal volt, hogy a későbbi csőáthelyezéseket elkerülhessék – ez az elgondolás az 1879-es árvíz utáni újjáépítés miatt nem valósulhatott meg -. A lámpák helyének meghatározásakor a közlekedési szempontokra is figyelemmel voltak: „*a lámpák felállítása a keresztbe menő utcák helyén akkép eszközöltessék, hogy a lámpák világítása a kereszt utzába beszolgáljon végre a mennyire*

lehetséges a lámpák egymástól egyenlő távolságra, miként az utcák 3 térek kellő bevilágítása által igényeltetik, helyeztessenek.”²⁸

Az első gázlámpák tölgyfaoszlopokon álltak,²⁹ s csak a falakra erősített lámpának volt vas”konzoljuk”. Az oszlopokat és a hozzájuk szükséges kerékvetőket a város fizette.³⁰ A tanácsi iratok szerint a vízvezetéki szerződés értelmében a kutak kivilágításáról a városnak kellett gondoskodni, ezt a kitéltel nem találtam meg a szerződésben. A lakoságnak minden bizonytal nagy szolgálatot tett a kutakon elhelyezett lámpák. A kutak lámpatartó oszlopaikat – a felső részüket – teljesen ki kellett cseréltetni a gázvilágítás bevezetésekor.

A légszuszlámpák lángjai az első időkben többször nem feleltek meg a szerződési kívánalmaknak, de más városok alapján elmondható, hogy ez az időjárás mint is bekövetkezhetett, mint az történt az 1890-es télen Szabadkán is, mikor nagyon hideg volt.³¹ Egy 1867-es vizsgálat szerint: egy „*a Pausen fölé photometerrel a világosság ereje szemügyre vétetvén, tapasztaltatott hogy a gyakorlatban levő lángok nem csak hogy megfelelnek az előírt 12 viasz gyertya lángjával, hanem még erősebbnek bizonyult be.*

Továbbá: miután az ottani légszusz mérő – óra szerint kitünt hogy a megkívántato láng előállításához nem fogy el egy óra alatt 4 1/2 angol köbláb légszusz; ebből is következik: hogy a légszusz tiszta, hibátlan ezt bizonyítja a láng fehérsége is; ezenfelyül az füstöt nem képez, és szagot nem terjeszt.”³² 1875-ben szereztek be egy újabb photométert (fénymérőt)

Az első években a városi tanács takarékoskodott a légszuszszel, emiatt volt, hogy: „*többen zúgolódva keltek ki a napokban a légszusz-világítás miatt, miután e hét borult és sötét esténi még hat óra után sem égtek a lámpalángok. Ennek – ha jól tudjuk nem a társulat az oka, mert a holdfényes estéken a lámpa-gyújtási idő a hatóság részéről adatik az illetőknek tudatára. Ami tehát ilyenkor elmaradt, az a város*

részére megtakarítottnak tekinthető.”³³

A világítási naptárat – pontosabban tervet – a mainzi világítási naptár alapján állították össze, melyet a gázzáptól szereztek be. Ennek a nyomtatványnak (Tabellen über die tägliche Dauer der Straßen-Beleuchtung, sowohl ohne als mit der Benutzung des Mondsheines³⁴) az volt az előnye, hogy egyszerre kétféle világítási módot is kínált és a hold változásai is pontosan fel voltak benne tüntetve. Ezt nem „egy az egyben” vették át, hanem „a helybeli gyújtási viszonyokhoz mérve”³⁵ alkalmazták. A helybeli viszonyokat alapvetően a korábbi olajvilágítási naptár határozta meg, mely szerint: „Szeptember havától April hó végéig, vagyis a téli 8. hónapban havonként a holdvilágos 7 éjnek leszámításával – 186 éjén át, - és Máj- Augustus vagyis a nyári 4 hónapban havonként 11 holdvilágos éjnek leszámításával 79. éjén át – s így összesen 265 – éjén át 416” légszeszlámpát éjfélig, éjfél után pedig csak 231 lámpát kell világítani.³⁶ „A meghatározott világítási időn kívül tehát rendkívüli esetekben alítólag kódós – vagy borult időkből elnöki utalvány folytán s szokott kivilágítás teljesíteni, mi ellen a számvetőségnek kifogása nem lehet azonban ezen elnöki utalvá-

nyok elő legessen a kapitányi hivatal – mit ki az ellenörködésel megbízott – nem szoktak közölni, pedig ebből származhat a legtöbb visszaélés, mert ezen esetek előre meghatározhatók nem lévén, azokról tudósítás nélkül a kapitányi hivatal mit sem tudhatott s így az ellenörködést sem gyakorolhatja.”³⁷

„Az utca világításra nézve, mely nálunk jelenleg 416 lámpával történik, a világítás óra számra szerződött a légszesz-gyárral. Az kötelezi magát évenként legalább is 620 l órányi 12 viaszgyertya erejű fénymennyiség fogyasztására minden óra 2¼ krajcárt fizetve, ... A világítás az olajlámpákkal eszközölt utca világítás az utolsó években mintegy 17-18 ezer forintot fizet. A félreeső utcákban 146 kőolaj (petroleum) lámpa által fognak megvilágítani, naponként 14 krajcárért.”³⁸

1865. november 1-jén gyulladtak fel először Szeged utcáin a gázlángok.

FÁBIÁN BORBÁLA

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

BKMÖL Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat
Levélárta
CsML Csongrád Megyei Levéltár
MOL Magyar Országos Levéltár

SzTL Szegedi Történeti Levéltár

JEGYZETEK

¹ XII. 6. A. Szeged Felsővárosi Minorita Rendház iratai. *Diárium*, 1861. november 2-i bejegyzése.

² *Szegedi Híradó*, 1865. XI. 5., 2.

³ A legtöbb kérvény a Gazdasági szék iratai közt maradt fenn (CsML IV. B. 1108.).

⁴ Az Argand-lámpát 1783-ban találta fel Pierre Francois Aimé Argand, találmányának lényege a köréggő és az üvegcilinder, melyek segítségével közvetlenül a lánghoz levegőt vezet, s ezáltal a láng állandóbb és a fénye nagyobb lett. (Rebske, Ernst: *Lampen, Laternen, Leuchten – eine Historie der Beleuchtung*. Stuttgart, 1962) Szegeden „arkánti”

lámpának nevezték az argand-lámpákat.

⁵ „E gáznak – tulajdonképen – világító gáz a neve, de rövidség okáért csak egyszerűen gáznak mondatik. Némellyek e szót magyarítják s légszesznek mondják. E szó logikailag rossz, mert először nem fejezi ki azon általános fogalmat, mit a gáz; másodsor, mert ez nem lég, azaz nem része azon levegőnek, melyet belélekzünk, hanem csak legalaku test; mert ha minden legalaku test lég része lenne, úgy azon gőzt, mely a forralt viznél fölszáll, szintén légnek kellene mondani, nem pedig vizgőznek. Azért addig, míg a magyarnak e szóra alkalmas műszava nem lesz, tartsuk meg e szót gáz; s e világító gázzali világítást a német példájára (ki ezt „Gasbeleuchtung”nak nevezi), „gázvilágításnak” mondjuk továbbra is.” (Vasár-

napi Újság, 1857. III. 1.)

⁶ CsML IV. B. 1107. b. 1707/1863 – alapsz: 2001/1866.

⁷ Ránki György (szerk.): Debrecen iparának kialakulása a kapitalizmus kialakulásától napjainkig. Debrecen, 1976. 30.

⁸ Uo.

⁹ „Az olajjal világítási vállalat határideje 1862. october végével letelvén, miután a megkísérlet árlejtsénnél a vállalkozni kívánók aránytalanul magas árat követeltek; a városi hatóság 1862/3-dik évre ide vonatkozólag a házi kezelést léptette életbe. Azonban egy évi tapasztaláson okulva a hatóság, részint mert különben is sokkal több teendővel volt elhalmozva, mintsem e a költséges házi kezelés célszerűen vezethetett volna, részint a magosb fejlődési s műveltségi fokra emelkedett más nagyobb városok példájára, a kor igényeivel kívánván tartani lépést; a légszesz világítást határozta életbe léptetni. Illy czélból több ajánlkozók közöl augsburgi légszeszgyáros L. A. Riedingerrel lépett egyezésre az utcák és városi épületek légszesszeli kivilágítására nézve. A gázvilágítás megnyitott 1863-dik év december 14-kén.” (Szűcs István: Szabad királyi Debreczen város történelme. III. kötet. Debreczen, 1871, 1053.)

¹⁰ „A lámpák szaporításához képest ez az összeg folyvást csak emelkedik, hanem az eddigi tapasztalást véve zsinórmértékül az olaj ár változást tekintve folyvást magasabb leend.” (CsML 1707/1863-2001/1866) annyit bizonyosan mondhatunk hogy a Virág olajjal világítás mindig drágábbá jött mint a petroleum, melly világítási anyag éppen azért jött használatba mert olcsóbbá kerül mint az olajjal világítás.” (BKMÖL IV. 1406.a 4005/1868 – 4999/1868)

¹¹ CsML IV. B. 1107. a. 1863 március 19. kgy. jkv.

¹² CsML XI. 39. 1. doboz. – A Szegedi légszesszvilágítási részvénytársulat, 1869. április 19-én Szegeden megtartott alakuló közgyűlésének Jegyzőkönyve, 3.

¹³ CsML XI. 39. 1. doboz. – A Szegedi légszesszvilágítási részvénytársulat 1869. április 19-én Szegeden megtartott alakuló közgyűlésének Jegyzőkönyve.

¹⁴ Budapesti kereskedelmi és iparkamara jelentése a m. k. földművelés, ipar- és keresedelemügyi minister úr ó méltóságához a budapesti kamarai kerület kézmű- és gyáriparáról az 1870-1875-iki

években. Budapest, 1877, 273.

¹⁵ Uo. 222-225. A gáziparban a hajtóerőt, gőzgépek alkalmazását csak a melléktermékek feldolgozása, s a nagyobb gázgyárak igénylik (A magyar korona országainak gyáripára az 1898. évben. Vegyészeti Ipar, I., XVIII. füzet, Budapest, 1901. 100.)

¹⁶ „Az oravicai szén meglehetősen légszessz ad, de ereje fokozódik a kitünő fényerejű csehországiával.” 100 mázsa oravicai kőszénhez 15 mázsa csehországi nürschau szén adtak. (Szeged, 1865. nov. 4. 1.)

¹⁷ „1878-ban 10000 métermázsa kőszén fogyasztatott, melynek $\frac{3}{4}$ része oravicai, $\frac{1}{4}$ része csehországi és sziléziai.” (A Budapesti kereskedelmi és iparkamara jelentése ... a kamarai kerület ipari és forgalmi viszonyairól az 1878-dik évben. Budapest, 1879. 297.)

¹⁸ A világító gáz mennyiségének nemzetközileg elfogadott mértékegysége, amit Magyarországon is a méterrendszer bevezetéséig használtak, annak ellenére, hogy létezett bécsi köbláb is.

¹⁹ Schilling, N. H.: Statistische Mittheilungen über die Gas-anstalten Deutschlands... München, 1868. 327.

²⁰ CsML IV. B. 1406. b. 10221/1875 – a gázfogyasztók összeírása a légszessz árának leszállítása érdekében történt.

²¹ Helyesbíteni kell a Szeged történetének azon állítását, hogy a „külvárosokban továbbra is (az 1827-ben rendszeresített) olajlámpák látták el az utcák éjszakai világítását.” Gaál Endre (szerk): Szeged története. 3/1. 1849–1919. Szeged, 1991. 91.

²² Szegedi Híradó, 1864. I. 20. 1.

²³ XII. 6. A. Diárium 1865. május 3-i bejegyzése: „Az ugy nevezett Petroleum /: földolaj:/ Pestvárosában az idén hozzák be...”

²⁴ CsML IV. B. 1107. b. 2001/1866.

²⁵ CsML IV. B. 1107. b. 904/1866.

²⁶ CsML IV. B. 1107. b. 1718/1866.

²⁷ CsML IV. B. 1107. b. 5751/1865.

²⁸ CsML IV. B. 1107. b. 388/1865.

²⁹ CsML IV. B. 1107. b. 2645/1865.

³⁰ CsML IV. B. 1107. b. 3924/1865.

³¹ 1891 „január hó 13án esti 9órától 11 óráig úgy a légszessz, mint a petroleum világítást ellenőriztem: - a légszessz lámpák helyenkint, hihetőleg a nagy hideg folytán több helyt rosszul égtek”

– jelentette Scossa Zoltán tűzoltóparancsnok (SzTL

F:002 59/1891).

³² CsML IV. B. 1107. b. 1279/1867.

³³ Szeged, 1865. XII. 30, 2. o.

³⁴ Táblázat az utcai világítás naponkénti időtartalmáról, holdfény használatával és anélkül is; pl. J. Boudin: Tabellen über die tägliche Dauer der Straßen-Beleuchtung, sowohl ohne als mit der Benutzung des Mondsheines, Siebzehnten Jahrgang. Mainz, 1872.

³⁵ Ezt a kifejezést alkalmazták például az 1874 évi világítási terve benyújtásakor: „mely a mainzi világítási terv után és a helybeli gyújtási viszonyainkhoz mérve, ki van dolgozva...” (CsML IV. B. 1406. b. 635/1874) 1880-ban pedig nem akarták elfogadni a világítási tervezetet, mert a mainzi naptár hiányzott és a mérnök szerint „ezen tervezet átvizsgálása a nevezett naptár nélkül nem eszközölhető”. (CsML IV. B. 1406. b. 10943/1880)

³⁶ MOL D 215 II. k 6. t. 1171/1867 – A korábbi világítási idők, pedig: a „lámpáknak Septembertől April végéig, vagy is a' nyolcz téli hónapban, havonkint a' holdvilágos 7 éjnek leszámításával összesen: 186: éjen át, és Máj– Augustus, vagy is a' 4 nyári hónapban, havonkint 11 holdvilágos éjnek leszámításával összesen: 79 éjen át, 's így összesen: 265. éjen át történendő felgyújtása, tekintőleg pedig kivilágítás a'”. (MOL D 215 II. k. 6. t. 3144/1863)

³⁷ CsML IV. B. 1107. b. 158/1866

³⁸ Szeged, 1865. XI. 11, 1.

Magyar jogtudós portrék

HAMZA GÁBOR (szerk.) – SIKLÓSI IVÁN (társszerk.): *Magyar Jogtudósok. Harmadik kötet.* Bibliotheca Iuridica. Publicationes Cathedrarum 33. Budapest, 2006, Elte Állam- és Jogtudományi Kar. 227 oldal.



2006-ban látott napvilágot az Eöt-vös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának gondozásában a *Magyar jogtudósok* című sorozat harmadik kötete, amelyet Hamza Gábor akadémikus, tanszékvezető egyetemi tanár szerkesztett Siklósi Iván egyetemi tanársegéd társszerkesztői közreműködésével. A *Magyar jogtudósok* sorozat első kötete 1999-ben, második kötete pedig 2001-ben jelent meg Hamza Gábor szerkesztésében. E tradíciót követve a szerzők kiemelkedő magyar jogtudósok életét és munkásságát mutatják be tanulmányaikban, a sorrendet a jogtudósok születési ideje határozza meg.

Gedeon Magdolna tanulmányából Ki-

tonich Jánosról (1561–1619) olvashatunk bővebben, akit utókora *splendida iuris praeosque patriae lucernaként*, illetve *altera a Werbőczy iuris prudentiae lucernaként* emlegetett, s akinek munkásságát legmarkánsabban két munkája, a *Directio methodica* és a *Centuria Certarum* jellemzi. Kitionich életéről adataink sajnos igen gyérek, ám munkássága jelentős hatást gyakorolt a következő századokra. A *Directio methodica processus iudicariii Iuris consuetudinarii Incltyi Regni Hungariae* című munka a magyar felsőbb bíróságokon alkalmazott perrendet tárgyalja tizenkét *caput*ban, amelyek *quaestió*kra oszlanak, ezekre pedig a szerző megadván a választ bemutatja a perjogot, az egyházi szent szék gyakorlatára, valamint a büntető eljárás egyes főbb elemeire is kitérve. A pert hat fő szakaszra bontja, így előkészületi szakra, az *exceptió*k és az *allegatió*k szakaszára, a befejezési, majd a végrehajtási szakra. A *Directio methodica* főként abban tér el Baranyai Decsi János *Syntagmájával* szemben legfontosabb eltérésként Kitionich munkájának gyakorlatias jellegét emelhetjük ki. A *Centuria Certarum contrarietatum et dubietatum ex Decreto Tripartito*

Parthiscum